

www.e-rara.ch

**Xenophontis philosophi et historici clarissimi Opera, quae quidem
Graece extant, omnia**

Xenophon

Basileae, anno 1553

Universitätsbibliothek Basel

Persistent Link: <https://doi.org/10.3931/e-rara-400>

Xenophontis Atheniensium respublica, Sebastiano Castalione interp.

---

www.e-rara.ch

Die Plattform e-rara.ch macht die in Schweizer Bibliotheken vorhandenen Drucke online verfügbar. Das Spektrum reicht von Büchern über Karten bis zu illustrierten Materialien – von den Anfängen des Buchdrucks bis ins 20. Jahrhundert.

e-rara.ch provides online access to rare books available in Swiss libraries. The holdings extend from books and maps to illustrated material – from the beginnings of printing to the 20th century.

e-rara.ch met en ligne des reproductions numériques d'imprimés conservés dans les bibliothèques de Suisse. L'éventail va des livres aux documents iconographiques en passant par les cartes – des débuts de l'imprimerie jusqu'au 20e siècle.

e-rara.ch mette a disposizione in rete le edizioni antiche conservate nelle biblioteche svizzere. La collezione comprende libri, carte geografiche e materiale illustrato che risalgono agli inizi della tipografia fino ad arrivare al XX secolo.

Nutzungsbedingungen Dieses Digitalisat kann kostenfrei heruntergeladen werden. Die Lizenzierungsart und die Nutzungsbedingungen sind individuell zu jedem Dokument in den Titelinformationen angegeben. Für weitere Informationen siehe auch [Link]

Terms of Use This digital copy can be downloaded free of charge. The type of licensing and the terms of use are indicated in the title information for each document individually. For further information please refer to the terms of use on [Link]

Conditions d'utilisation Ce document numérique peut être téléchargé gratuitement. Son statut juridique et ses conditions d'utilisation sont précisés dans sa notice détaillée. Pour de plus amples informations, voir [Link]

Condizioni di utilizzo Questo documento può essere scaricato gratuitamente. Il tipo di licenza e le condizioni di utilizzo sono indicate nella notizia bibliografica del singolo documento. Per ulteriori informazioni vedi anche [Link]

Xenophontis

423

ATHENIENSIVM RESPVBLI-
ca, Sebastiano Castalione interp.

DE Atheniensium uerò republica, quòd
eam reipublicæ rationem sequuti sunt,
ideo non laudo, quòd dum eam sequun-
tur, illud effecerunt, ut improbi melio-
re essent conditione, quàm probi. Atq;
hac quidem in re non laudo. Sed postquàm ita eis uisum
est, ostendam eos rectè & rempublicam tueri, & alia ad-
ministrare, in quibus reliquis Græcis peccare uideantur.
Principiò hoc dico, pauperes & plebem ibi meritò plus
posse, quàm nobiles & diuites, propterea quòd plebs est que
naues agit, et potentiã ciuitati cõciliat: tum gubernatores
& hortatores, & qui sunt præfeti quinquaginta, et pro-
retas, & nauium fabricatores: hi sunt qui potestatem ciuita-
ti pepererunt, multò magis quàm ciues, quàm nobiles, quàm scenerato-
res. Cùm igitur hæc ita habeant, uidetur æquũ esse, ut om-
nes magistratus gerãt, tum à sortitione, tum à suffragijs,
utq; cuiuis ciuiũ liceat causam orare si uelit. Deinde qui
magistratus, siue clari, siue obscuri, ad salutem pertinent,
aut ad periculũ totius populi, horũ magistratuũ admini-
strationem nihil moratur plebs: neq; rei militaris præse-
cturam, neque equitatus sibi conuenire existimat. Intel-
ligit enim magis è re sua esse, si non ipsa his magistrati-
bus præsit, sed potentissimos præesse sinat. Qui autem
magistratus mercedem, & rei familiaris utilitatem af-
ferunt, his adipiscendis studet plebs. Præterea miran-
tur nonnulli eos ubiq; plus tribuere malis, & egentibus,

& plebeijs, quàm bonis: sed in hoc ipso apparebit eos po-
 puli potestatem conseruare. Nam pauperes, & plebeij, et
 deteriores, dum bene cum eis agitur, & multi accedunt,
 popularem potentiam augent. Quòd si bene rem gerant
 locupletes & boni, contrariam sibi partem corroborant
 plebeij. Est autem ubiq; terrarum optima quæq; pars po-
 pulari contraria potentia. Nam in optimis quibusq; mi-
 nima est incontinentia, & iniuria: plurimaq; probitatis
 diligentia. At in plebe plurima est imperitia, confusio &
 peruersitas. Nam & paupertas eos magis impellit ad tur-
 pia: & ignorantia inscitiaq;, propter rei indigentiam, in-
 est in nonnullis hominũ. Sed dicet quis, nõ debere eis per-
 mitteri, ut omnes, sine discrimine, causas orent, aut senten-
 tiam dicant, sed tantũ peritissimi, & optimi quiq;. Ipsi
 uerò etiam hoc in genere scite faciunt, ut malos quoq; ora-
 re sinant. Nam si boni concionarentur, & sententias dice-
 rent, cum eorum similibus bene ageretur: at cum plebeijs
 non bene. Nunc autem cum surgat ad cõcionandum qui-
 uis nequissimus, excogitat quod bonum sit & sibi & sui
 similibus. Dicet quis: Quid tandem boni cogitet aut sibi,
 aut plebi, talis homo? At isti intelligunt huius imperitiam
 & nequitiam cum beneuolentia, magis è resua esse, quàm
 boni uiri uirtutẽ & sapientiam cum malcuolentia. Qua-
 re huiusmodi administrationibus efficitur non ut optima
 sit ciuitas illa quidem, sed ut popularis potestas ita maxi-
 mè conseruetur. Populus enim non uult, bene constituta ci-
 uitate, seruire ipse, sed liber esse, & dominari. Prauam au-
 tem constitutionem parum curat. Nam quod tu putas nõ
 bene constitutum, in hoc ipso sita est plebis potentia & li-
 bertas. Quòd si bonam constitutionem quæris, primũ ui-
 debis

debis scientissimos quosq; eis leges ferre. Deinde punient
 boni malos, & consultabunt de ciuitate, neq; sinent insa-
 nientes homines consultare, neq; dicere, neq; concionari.
 Ab his igitur bonis q̄ primū populus sit in seruitutē dela-
 psurus. Seruorū autē & peregrinorū maxima est Athe-
 nis licētia, neq; eos pulsare ibi fas est, neq; tibi decedet ser-
 uus. Cur autē ita soleat, ego disserā. Si mos esset seruū à li-
 bero pulsari, aut peregrinū, aut libertinū, sepe quis Athe-
 niensem pulsaret, seruū esse ratus. Nam ueste nihil ante-
 cellit populus ille seruos, & peregrinos: & specie nihil
 est præstatiore. Quòd si quis hoc quoq; miratur, eos per-
 mittere seruis apud se luxuriari, nonnullis etiā magnificē
 uiuere, hoc quoq; uidebuntur prudenter facere. Siquidem
 ubi naualis potestas pendet à censu, necesse est mancipijs
 seruire, ut eo quæstu habeant quòd dominis rependant,
 quò libertatem adipiscantur. At ubi diuites sunt serui, hic
 non iam ex usu est ut meus te seruus metuat. In Lacedæ-
 mone quidem meus te seruus metueret: si uerò me tuus
 seruus metuat, periculum erit ne etiā suas facultates det,
 ne ueniat in periculum de seipso. Hanc igitur ob causam
 fecimus ut in uitæ cōmunitate eodem iure uterentur &
 serui cum liberis, & peregrini cum urbanis, quòd eget ci-
 uitas peregrinis, tum propter artium multitudinem, tum
 propter rem naualem. Hanc ob rem ergo etiam peregri-
 nis par in uitæ cōmunionē ius fecimus. Gymnasijs autem,
 & musicæ deditos populus sustulit: existimans hoc nō de-
 cens esse, intelligens his non posse operam dari. In cōmea-
 tibus item, & gymnastorum, triremiumq; magistris ijs, in-
 telligunt diuites cōmeatum suggerere, pauperes autē acci-
 pere: diuites gymnasijs præesse, pauperes & in gymna-

sij, & in triremibus parere. Censet igitur ut argentum accipiat populus, ut qui & cantet, & currat, & saltet, & nauiget in nauibus, ut & ipse abundet, & locupletes red dantur pauperiores. In iudicijs quoq; non magis æquittatis rationem habent, quàm suæ utilitatis. De socijs autem quòd dum enauigant, calumniantur, ut uidentur, etiam bonos oderunt, intelligentes necesse esse, ut is qui dominatur, odio sit ei qui paret. Quòd si pollebunt diuites, & potentes in urbibus, futurum esse ut breui amittat potentatum populus Atheniensis. Itaq; hac de causa bonos à magistratibus repellunt, pecunia mulctant, expellunt, interficiunt: malos autem augent. Boni autem ex Atheniensibus bonos in socijs ciuitatibus conseruant: intelligentes è re sua esse optimos quosq; semper in ciuitatibus conseruare. Dicit fortasse quispiam, in eo positas uires esse Atheniensium, si socij possint pecuniã cõtribuere. At plebeijs uidetur melius esse, ut sociorũ pecunias unusquisq; Atheniensium habeat: illi autem quantum opus sit ad uictum, & opera, ne possint insidiari. Videtur autem populus Atheniensis in hoc quoq; imprudenter agere, quòd socios cogunt Athenas ad ius petendum nauigare. Sed opponunt ipsi quæ hinc bona populo Atheniensi proueniant. Primum quòd à Prytaneis mercedem per totum annum accipiunt. Deinde quòd domi sedentes, sine nauigatione socias ciuitates administrat, & populares seruant, & aduersarios opprimunt in iudicijs. Quòd si suæ quiq; domi iurisdictionem haberent, cum sint perosi Athenienses, eos ex suis euerterent, qui populo Atheniensi maxime essent amici. Accedit ad hæc, quòd populus Atheniensis hæc lucratur, dum ius Athenis petunt socij. Primum centesima urbi

urbi maior est in Piræo. Deinde si cui coenaculū aut mancipium meritorium est. Præterea præcones melius rem gerunt, propter sociorum peregrinationes. Ad hæc nisi ad iurisdictionem uenirent socij, eos solos Atheniensium honorarent, qui ad ipsos nauigarent, Imperatores, triremium præfectos, legatos. Nunc cogitur sociorū unusquisque populum colere Atheniensem, intelligens sibi esse Athenas proficiscendum ad experiendum, & causam dicendam, non apud alios, quàm apud populum, qui sanè Athenis lex est. Itaque cogitur in iudicijs orare, & si quis intrat, manum prehensare. Propter hanc causam socij magis serui efficiuntur populi Atheniensis. Adde quòd propter possessiones, & principatus à suis finibus remotos, discunt obiter remigare tum ipsi, tum comites. Necessè est enim ut qui sæpe nauigat, remum prehendat & ipse, & famulus, discatque naualis instrumenti nomina: fiuntque boni gubernatores tum experientia nauigiorum, tum meditatione. Meditantur autem alij nauigium gubernando, alij nauem onerariam: nonnulli hinc ad triremes transeunt. Plerique protinus naues ingressi, remigant, quippe qui possint, utpote per omnem uitam præmeditati. Armorum autem (quæ minimè bene habere uidentur Athenis) hæc est ratio. Hostibus quidem & inferiores se esse, & superiores existimant. Sociorum autem tributariorum, & in terra præstantissimi sunt, & se putant armis dominari, si socijs sunt superiores. Præterea huiusmodi quiddam eis fortuna accidit. Qui in terra subditi sunt imperio, his licet ex paruis oppidis coire,

et collatis uiribus pugnare. At qui in mari parent, quot-quot insulares sunt, his oppida eodem conferre nō licet: interiacet enim mare, cuius imperium est penes eos, qui dominantur. Quōd si liceret etiam latenter eodem conuenire insularibus in unam insulam, perirent fame. Quæ autem oppida sunt in continenti Atheniensibus parentia, ea si magna sunt, propter metū parent: sin paruula, propter utilitatem. Nullum est enim oppidum, cui non opus sit aliquid aut importari, aut exportari: quod nō fiet, nisi pareat eis, qui maris potestatem habent. Deinde qui dominantur mari, his licet facere, quæ terra dominantibus non licet: nōnunquam terram uastare potentiorum. Licet enim appellere ubi hostes uel nulli, uel pauci sunt: quōd si hostes aduentent, licet conscensis nauibus soluere, atque hoc qui facit, minori in difficultate est, quā qui succurrit. Tum autem in mari imperantibus licet à suis finibus quamlibet longè nauigare, cūm terra dominantibus non liceat suos fines itinere plurium dierum egredi. Nam & tarda itinera sunt, & cōmeatus longioris temporis haberi nequit pedibus uadenti. Ac pedibus quidem iter facienti, aut per pacatum uadendum, aut pugnando uincendum est. At nauiganti licet, si quo fuerit superior, excensum facere: sin inferior, eius terram deuitare, ac præternauigare, donec aut ad pacatam regionem, aut ad inferiores se perueniat. Frugum quoq; morbos, qui cæli uitio conciliantur, qui terra plurimū possunt, egrè ferunt: qui uerò mari, facile. Nō enim simul omnis terra laborat: itaque ex ea, quæ copiose extulit, suppetit eis, qui mare tenent. Iam uerò (si leuiora memorare fas est) propter maris imperium primū epulandi modos inuenerūt, dum in-
ter

ter se cōmifcentur, ut in Sicilia, aut in Italia, aut in Cypro, aut in Aegypto, aut in Lydia, aut in Ponto, aut in Peloponnefo, aut alicubi alibi: hæc omnia in unū coacta sunt, propter maris imperium. Deinde cū uocem omnem audiunt, aliud ex alia delegerunt. Ac Græci quidem propria magis & uoce, & confuetudine, & ueftitu utuntur. Athenienfes uerò temperata ex omnibus & Græcis, & Barbaris. Sacrificia autem, & fefta, & fana, cūm fci ret populus fieri non poffe, ut pauperum quisq; & facrificaret, & epularetur, & facra compararet, & urbem pulchrā magnamq; incoletet, excogitauit quo pacto hæc fierent. Sacrificantur igitur publicè, nomine ciuitatis, hoftiæ frequentes. Populus autem is eft qui epulatur, & hoftias fortitur. Et gymnafia quidem, & lauacra, & fpoliaria, diuitibus nonnullis priuata funt. At populus ædificat ipfe fibi priuatim multas palæftas, fpoliaria, lauacra, magisq; his fruitur plebs, quàm pauci, & beati. Iam diuitias foli poffunt habere & Græcorū & Barbarorū. Nam fi quod oppidum lignis abundat ad fabricādas naues idoneis, ad quam rem adhibebit, nifi maris dominatorem conciliauerit? Aut fi quod ferro, ære, lino abundat oppidū, quam ad rem adhibebit, nifi maris dominatorem cōciliauerit? At qui ex his ipsis mihi fuppetunt naues, ab alio ligna, ab alio ferrum, ab alio æs, ab alio linum, ab alio cera. Neque uerò hæc aliò importari finent, fi qui nobis hoftes funt, cūm maris uſum non concedent. Et ego quidem nihil comparans ex terra, omnia hæc per mare habeo, quorum aliud oppidum nullum duo habet, neq; eft eidem materiæ & lini copia: quin ubi lini plurimum eft, ibi nuda eft regio, & abſque materia: neque æs, & ferrum ex eodem

oppido : neq; alia duo triaue, uni sunt oppido, sed aliud alij. Postremo apud omnem continentem aut litus est prominens, aut insula adiacens, aut aliqua angustia. Itaq; licet maris dominatoribus huc appellere, & eos, qui continentem incolunt, infestare. Sed unum eis deest. Nam si insulam habitantes, mare tenerent Athenienses, liceret eis damnum inferre, si uellent, neque tamen pati, quandiu mare tenerent, ita ut neq; ipsorum fines uastarentur, neque hostes admitterent. Nunc agri cultores & locupletes Athenienses, hostibus magis obnoxij sunt. At populus, quippe qui sciat illos nihil sui crematuros, neq; uastaturos, sine metu uiuit, neque illis obnoxius est. Præterea ab alio metu liberi essent, si insulam incolerent, uidelicet nunquam urbem à paucis proditū, neq; portas aperturas iri, neque hostes inuasuros (quomodo enim insulam habitantibus hæc fierent?) nec rursus seditiones ullas fore in populo, si insulam colerent. Nam nunc quidem, si seditiones mouerent, hostium spe mouerent, ut eos per terras inducturi. Quòd si insulam colerent, ab his quoq; in tuto essent. Postquam igitur à primordio non contigit eos habitare in insula, nunc hæc faciunt: facultates suas in insulis deponunt, freti maris imperio: Atticam autem terram uastari patiuntur: scientes, si eam misererentur, maioribus se commodis priuatum iri. Item societates, & fœdera, necesse est ut paucorum imperio subditæ ciuitates præsent. Quòd si conuentis non steterint, fieri non potest ut non pauci illi qui pepigerunt, criminis autores esse uideantur. At quæ populus paciscitur, licet reliquis reiecta culpa in unum illum, qui dixit, & qui sciuit, negare: non enim adfuisse, aut comprobasse, qui

se, qui quidem quæ sciscuntur, in pleno sciscitentur populo. Aut si hoc non uideatur, at mille inueniant occasiones non faciendi quod nolint. Et si quod malum euenit ex plebiscito, causatur populus paucos homines ipsi contrauenientes, negocium corrupisse. Sin aliquod bonum, sibi ipsi causam ascribit. Comœdijs autem traduci, & maledictis incesse populum quidem non sinunt, ne ipsi malè audiant, sed priuatim iubent, si quis aliquem uult: intelligentes non uulgarem, neque de multitudine esse eum, qui traducatur ut plurimum, sed aut diuitem, aut nobilem, aut potentem. Pauperum quidem, & popularium paucos sanè traduci, & ne eos quidem, nisi ob curiositatem, aut quia conentur aliquid supra plebem. Itaque ne hos quidem suggillari egrè ferunt. Equidem hoc dico, populum Atheniensem cognoscere quinam ciuium boni, quique mali sint: quod quum sciant, eos qui sibi commodi sunt, & utiles, diligunt, etiam si mali sint: bonos autem magis oderunt. Non enim existimant uirtutem illis ad suum bonum inditam esse, sed ad malum. Contrà autem, quidam, quum re ipsa natura de plebe sint, non sunt populares tamen. Ac populi quidem potentatum ipsi populo ignosco. Nam cum eo bene agi, omnino ferendum est. Sed qui, quum de plebe non sit, mauult tamen in ciuitate habitare, quæ plebis, quàm quæ paucorum arbitrio regatur, is ius uiolare statuit, & nouit facilius posse eum, qui malus sit, in ciuitate transigere, in qua populus imperet, quàm in qua pauci. Ac de Atheniensium quidem ciuitate institutum non probo. Sed postquam uisum est eis populi imperio

gubernari, rectè mihi uidentur populi imperium tueri, dum hac ratione utuntur, quam ego demonstraui. In hoc etiam uideo à quibusdam Athenienses reprehendi, quòd interdum nò licet ibi senatui, neq; populo, hominem expedire, qui illic per totum annum desideat. Et hoc Athenis fit nullam aliam ob rem, quàm quòd propter negotiorum multitudinem, non possunt omnes, confectis eorum causis, dimittere. Nam quo pacto possint, quibus primùm plura sunt agenda festa, quàm ulli Græcarum ciuitatū, in quibus festis minus possunt negocia procurari ciuitatis? Deinde tot causæ, actiones, iudicia iudicāda, quot ne uniuersi quidem homines iudicant. Senatui autem statuenda sunt multa de bello, multa de pecunijs comparandis, multa de legum latatione, multa de quotidianis negocijs, multa etiā de socijs: tum tributū accipiendū, & rei naualis, et sacrorum gerenda cura est. Quid ergo mirum est, si, cum tot sint negocia, nequeunt omnium hominum causas expedire? Sed dicunt nonnulli, si quis argentum habens, senatum adeat, aut populum, eius negocium confici. Ego uerò his fatebor pecunia multa confici Athenis, atq; etiam plura confectum iri, si plures argentum darent. Hoc tamen exploratum habeo, omnium quibus opus sit negocijs absoluendis, ciuitatem non esse satis, ne quidem si quis eis quantumuis auri argentiq; det. Hæc quoq; dijudicanda sunt, si quis nauem nò conficit, aut aliquid respublica edificat. Præterea choragis uacandum est in Bacchanalia, in Apollinaria, in Quinquatria, in Promethealia, in Vulcanalia quotannis, & triremium præfecti constituuntur in singulis annis quadringenti, & de his, si qui uelint, dijudicandū est quotannis. Ad hæc magistratus sunt probandi, &

di, & dijudicandi, & pupilli probandi, & uinctorum ciuitates constituendi. De his quidem rebus quotannis statim tempore statuendum est exercitiis: tum si quod aliud repentinum crimen extiterit, aut si quis rarum aliquod facinus, aut impium quid commiserit: & adhuc permulta omitto, sed quod maximū est, dictum est, præter ordinationes tributi, hoc autem ferè fit quinto quoque anno. Agere sanè, nonne existimandū est hæc omnia esse dijudicanda? nisi si quis neget ibi debere dijudicari. Nam si quidem conuenit oportere omnia dijudicare, necesse est id in anno fieri. At qui ne nunc quidem, cum per annum iudicent, sufficienti maleficis coercendis, præ multitudine hominū. Esto sanè: sed dicet aliquis iudicare quidem oportere, sed pauciores iudicare. Igitur si pauca fiant iudicia, pauci in singulis iudicijs sint necesse est. Itaque & aliquid moliri facile erit ad paucos iudices, & subscribere, & multo minus iuste iudicare. Præterea existimandum est, festos quoque dies agendos esse Atheniensibus, in quibus iudicia exercere nefas. Et quidem festa agunt dupla, quam alij. Sed ego pono paria ciuitati, quæ paucissima agit. Cum hæc igitur ita se habeant, nego fieri posse ut aliter se res habeant Athenis, quam quomodo nunc habent, nisi si potest paulatim aliud adimi, aliud addi: multum quidem rectè immutari non potest, ut non de populi potentatu aliquid detrahatur. Nam ut melius habeat respublica, possunt multa excogitari. Sed ut manente populi imperio, melius respublica administretur, non facile ratio inueniri potest, nisi quam modò dixi, paulatim addendo, aut detrahendo. Videntur autem Athenienses hoc quoque non rectè institueri, quod deteriores eligunt in ciuitatibus seditione

motis. Sed ne hoc quidem ab re faciunt. Si enim eligerent meliores, eligerent non eos qui eadem secum sentirent: nam in nulla ciuitate pars optima beneuola est erga plebem, sed pessima quæq; pars in quaque ciuitate, optimè uult plebi. Similes enim similibus bene uolunt. Hanc igitur ob rem Athenienses sibi conuenientia deligunt. Quoties autem conati sunt eligere optimos, non profuit eis, quin intra breue tempus populus seruiuit: modò Bæotiz: modò, cum Milesiorum elegerunt optimos, intra breue tempus per defectionem populum conciderunt: modò cum elegerunt Lacedæmonios aduersum Messenios, intra breue tempus Lacedæmonij, euersis Messenijs, bellum Atheniensibus intulerunt. Arbitretur autem fortassis aliquis nullum immeritò à iure gerendi magistratus per infamiã repulsum Athenis. Ego uerò dico quosdam esse, qui iniuria repulsi sint, sed eos paucos. Atqui nõ paucis opus est, qui Athenarum populare imperium inuadant, quandoquidem sic se res habet, nihil moliri homines, qui meritò infamia notantur, sed si qui immeritò: at quis putet multos immeritò infamia notatos Athenis, cum populus sit qui magistratus moderatur: & ex eo quòd non iustè imperent, neq; iusta dicant, aut faciant, ex his inquam causis Athenis sint infames? His considerandis non debet iudicari aliquid esse mali ab eis, qui sunt Athenis infamia notati.

XENOPHONTIS ATHENIENSIVM
REIPUBLICAE FINIS.

XENO